ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ
ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ Τεύχος 226, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2015

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

• Η πολιτική απασχόλησης πριν και μετά την κρίση του 2008

• Δραστηριότητες του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΙΝΕ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Τεύχος 226, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2015

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Η επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού - μονεταρισμού, την δεκαετία του 80 και του 90, ως το κυρίαρχο μοντέλο της συσσώρευσης κεφαλαίου, άλλαξε τόσο τα εργαλεία άσκησης πολιτικής απασχόλησης όσο και τους στόχους και τις λογικές που αυτά καλούνταν να υπηρετήσουν. Επομένως διαμορφώθηκε ένα πλαίσιο άσκησης της πολιτικής απασχόλησης συμβατό με τον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό. Οι κυβερνήσεις μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '80 δεν είχαν υιοθετήσει τις νεοφιλελεύθερες απόψεις για την ανεργία και την καταπολέμηση της, αλλά απλώς εφάρμοζαν ad hoc πολιτικές απασχόλησης που εκ των πραγμάτων (και όχι λόγω συνειδητού σχεδιασμού των κυβερνόντων) διαδραμάτισαν έναν αντικυκλικό ρόλο. Από την άλλη όμως, ήδη κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του '80 λάμβαναν έντονες ζυμώσεις στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών για τη διαμόρφωσή ενός συνεκτικού πλαισίου ερμηνείας του φαινομένου της ανεργίας. Μάλιστα, το 1986 ο ΟΟΣΑ δημοσίευσε την έκθεση Dahrendorf για την ευελιξία της εργασίας στην οποία υποστηρίζονταν ότι η τελευταία μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική μεγέθυνση και, κατά συνέπεια, στην αύξηση της απασχόλησης και την μείωση της ανεργίας. Επηρεασμένες δε από την έκθεση, οι δυτικές κυβερνήσεις άρχισαν να διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο άσκησης πολιτικής απασχόλησης στο οποίο οι μεν πολιτικές ευελιξίας, όντας διαρθρωτικής φύσεως, κατέχουν κεντρική θέση, οι δε πολιτικές απασχόλησης υπό την στενή έννοια (δηλαδή οι λεγόμενες πολιτικές εργασίας) συμπληρωματική. Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ σε αυτό το τευχος παρουσιάζει άρθρο που αναφέρεται στις πολιτικές απασχόλησης μετά το 1980 και 1990 ως μια πλευρά της του ευρύτερου σχεδίου του νεοφιλελεύθερου υποδείγματος. Τέλος παρουσιάζει τις δραστηριότητες του ΙΝΕ το τελευταίο διάστημα.

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ • ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΓΣΕΕ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Γιάννης Παναγόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Γιώργος Αργείτης, Γιάννης Κουζής, Δημήτρης Κατσορίδας, Γιώργος Κολλιάς, Γιώργος Κρητικίδης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γιώργος Αργείτης

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γ. Κολλιάς, Δ. Κατσορίδας

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ιουλιανού 24 Αθήνα, Τηλ: 210 8202247, Fax: 210 8202202

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ: www.inegsee.gr • **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:** vpetrak@inegsee.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: ΚΑΜΠΥΛΗ, Αντιγόνης 60, Τηλ: 210 5156820, Fax: 210 5156811, www.kambili.gr

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΩΣ ΜΕΡΟΣ ΕΝΟΣ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008

Του Δημήτρη Καραλή

Εισαγωγή

Η κρίση του 1929 οδήγησε στην αποσταθεροποίηση του αστικού-φιλελεύθερου συστήματος. Όμως, οι φόβοι ή οι προσδοκίες ότι ο καπιταλισμός θα καταρρεύσει διαψεύστηκαν. Ο καπιταλισμός μετά τον Πόλεμο μπόρεσε να βγει από την κρίση και να διασφαλίσει την ενσωμάτωση του εργατικού κινήματος στον υφιστάμενο τρόπο παραγωγής. Για να επιτευχθεί όμως αυτό, χρειάστηκε να εγκαταλειφθεί μεταπολεμικά η πίστη στην «ορθόδοξη» θέση ότι η αόρατη χειρ της αγοράς μπορούσε να ρυθμίσει αυτόματα τις λειτουργίες του οικονομικού συστήματος (και πολύ περισσότερο να επιληφθεί των δυσλειτουργιών του).

Όντως, την περίοδο 45-73 το κράτος αφενός ανέλαβε την ευθύνη του μακροοικονομικού σχεδιασμού, της μακροοικονομικής ρύθμισης της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, αφετέρου μετατράπηκε σε κράτος πρόνοιας που επιχειρεί να εξαλείψει, στο μέτρο του δυνατού βέβαια, την ανασφάλεια που νοιώθουν οι πολίτες απέναντι σε κινδύνους, όπως η ασθένεια, τα γηρατειά και η φτώχεια. Σε αντίθεση δε με τις προβλέψεις που είχαν κάνει οι νεοφιλελεύθεροι την δεκαετία του 30, η εκτεταμένη κρατική παρέμβαση δεν οδήγησε σε μια πολιτική και οικονομική καταστροφή. Αντιθέτως, καθ' όλη την πρώτη μεταπολεμική τριακονταετία ο κευνσιανισμός φαινόταν να δικαιώνεται μιας και μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 60, υπήρχε πλήρης απασχόληση και υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης. Όμως όλα άλλαξαν μετά την κρίση του 73. Οι κευνσιανές πολιτικές δεν φαίνονταν ικανές να αντιμετωπίσουν δυο μεγάλα προβλήματα που δημιουργούσε η κρίση του φορδισμού, τουτέστιν τον «στασιμοπληθωρισμό» και τη λεγόμενη «δημοσιονομική κρίση του κράτους». Έτσι, σταδιακά επήλθε το τέλος της «κευνσιανής συναίνεσης» γύρω από το στόχο της πλήρης απασχόλησης και διαμορφώθηκε ένα μονεταριστικό πλέγμα κρατικών πολιτικών που ως βασικό του στόχο έθετε την σταθερότητα των τιμών και την εκτέλεση ισοσκελισμένων προϋπολογισμών. (Hirsch, 1993).

Λόγω λοιπόν της επικράτησης του μο-

νεταρισμού, την δεκαετία του 80 και του 90, άλλαξαν τόσο τα εργαλεία άσκησης πολιτικής απασχόλησης[1] όσο και οι στόχοι και οι λογικές που αυτά καλούνταν να υπηρετήσουν. Επομένως διαμορφώθηκε ένα πλαίσιο άσκησης της πολιτικής απασχόλησης συμβατό με τον κυρίαρχο νεοφιλελευθερισμό. Στόχος δε της παρούσας εργασίας είναι: α) να διερευνήσει το πλαίσιο αυτό και να δείξει γιατί επικράτησε β) να δει αν διατηρήθηκε την περίοδο της κρίσης και τι σημαίνει αυτό για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας.

1. Η αλλαγή του πλαισίου άσκησης της πολιτικής απασχόλησης και οι αιτίες που η εργατική τάξη απέτυχε να αποτρέψει την αλλαγή αυτή

Α) η εγκατάλειψη της επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής

Λισαβόνα. (Καραμεσίνη, 2005 α)

Οι κυβερνήσεις μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του ‘80 δεν είχαν υιοθετήσει τις νεοφιλελεύθερες απόψεις για την ανεργία και την καταπολέμηση της, αλλά απλώς εφάρμοζαν ad hoc πολιτικές απασχόλησης που εκ των πραγμάτων (και όχι λόγω συνειδητού σχεδιασμού των κυβερνόντων) διαδραμάτισαν έναν αντικυκλικό ρόλο. Από την άλλη όμως, ήδη κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του ‘80 λάμβαναν έντονες ζυμώσεις στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών για τη διαμόρφωσή ενός συνεκτικού πλαισίου ερμηνείας του φαινομένου της ανεργίας. Μάλιστα, το 1986 ο ΟΟΣΑ δημοσίευσε την έκθεση Dahrendorf για την ευελιξία της εργασίας στην οποία υποστηρίζονταν ότι η τελευταία μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική μεγέθυνση και, κατά συνέπεια, στην αύξηση της απασχόλησης και την μείωση της ανεργίας. Επηρεασμένες δε από την έκθεση, οι δυτικές κυβερνήσεις άρχισαν να διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο άσκησης πολιτικής απασχόλησης στο οποίο οι μεν πολιτικές ευελιξίας, όντας διαρθρωτικής φύσεως, κατέχουν κεντρική θέση, οι δε πολιτικές απασχόλησης υπό την στενή έννοια (δηλαδή οι λεγόμενες πολιτικές εργασίας) συμπληρωματική (Καραμεσίνη,2005 α, Δημουλάς & Μιχαλοπούλου, 2008).

Β) η επικράτηση μιας νέας ορθοδοξίας

Πράγματι, σε αντίθεση με ότι συνέβαινε στο παρελθόν, από τα μέσα τις δεκαετίας του ‘80 και μετά, οι κυβερνήσεις άρχισαν να αντιμετωπίζουν τις πολιτικές εργασίας ως εργαλεία κοινωνικής διαχείρισης της ανεργίας, που μπορούν μόνο να αναδιανέμουν τον κίνδυνό της ανεργίας προς όφελος των επιδοτούμενων και εις βάρος των μη επιδοτούμενων ατόμων και ομάδων. Επίσης άρχισαν να υιοθετούν την άποψη ότι οι πολιτικές αυτές πρέπει να απευθύνονται επιλεκτικά στις ευάλωτες απέναντι στην ανεργία κατηγορίες του πληθυσμού. Παρά ταύτα όμως οι περισσότερες δυτικές χώρες δεν σταμάτησαν να εφαρμόζουν προγράμματα ενίσχυσής της ζήτησης εργασίας σε μεγάλη κλίμακα.

Βέβαια, ακόμα και σε αυτές τις χώρες, τα προγράμματα πλέον ήταν πιο επιλεκτικά. Γεγονός που αν και δεν κατήργησε πλήρως τον οικονομικό τους χαρακτήρα (πρακτικά διαδραμάτισαν ένα αντικυκλικό ρόλο), αύξησε τον κοινωνικό χαρακτήρα τους (αλλά και της πολιτικής απασχόλησης γενικότερα). Οι πολιτικές απασχόλη-

1 Βέβαια, οι αλλαγές αυτές δεν έλαβαν χώρα μέσα σε μια μέρα. Στο σημείο αυτό απλώς αναφερόμαστε στην γενικότερη τάση.

σης πλέον λειτουργούσαν κατά βάση σαν κοινωνικές πολιτικές που απλώς αμβλύνουν προσωρινά τις κοινωνικές ανισότητες που το φαινόμενο της ανεργίας προκαλεί. (Καραμεσίνη2005 α). Αυτό όμως στις αρχές της δεκαετίας του '90 άρχισε να μην θεωρείται αρκετό. Έτσι, ήδη το 1990 ο ΟΟΣΑ δημοσίευσε ένα κείμενο το οποίο συνιστούσε στις χώρες -μέλη του να μην υλοποιούν προγράμματα ad hoc, αλλά να εφαρμόσουν μια ολοκληρωμένη πολιτική απασχόλησης που να *δίνει έμφαση κυρίως στο σκέλος της προσφοράς εργασίας*, γιατί την δεκαετία του '90 θα κληθούν: Πρώτον, να αποτρέψουν τον κίνδυνο εμφάνισης ελλείψεων εργατικού δυναμικού και συνολικά (λόγω δημογραφικής στασιμότητας) και ειδικότερα στις θέσεις εργασίας υψηλής εξειδίκευσής που δημιουργούν οι νέες τεχνολογίες, Δεύτερον, να υποβοηθήσουν τις διαδικασίες αναζήτησης προσωπικού σε μια εποχή έντονων και ταχύτατων διαρθρωτικών αλλαγών.

Από την άλλη βέβαια, 6 χρόνια μετά την έκθεση Dahrendorf, με το συγκεκριμένο κείμενο ο ΟΟΣΑ αναγνώρισε ότι οι πολιτικές ευελιξίας της αγοράς διαβρώνουν τα κοινωνικά πρότυπα και ότι, κατά συνέπεια, θα ήταν καλύτερα να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στις ενεργητικές πολιτικές προσφοράς εργασίας οι οποίες υπηρετούν και τον στόχο της οικονομικής αποτελεσματικότητας και αυτόν της κοινωνικής δικαιοσύνης[2]. Εξαιτίας όμως της αύξησης του ποσοστού ανεργίας που παρατηρήθηκε το πρώτο μισό της δεκαετίας του '90 στις αναπτυγμένες χώρες, το 1994 η Στρατηγική του ΟΟΣΑ «επανέφερε την έμφαση της πολιτικής απασχόλησης στην ευελιξία της αγοράς εργασίας (εξωτερική ευελιξία)». Όπως δηλαδή η έκθεση Darhendorf το '84, έτσι και η Στρατηγική δέκα χρόνια μετά πρότεινε στις κυβερνήσεις να δίνουν προτεραιότητα στις πολιτικές ευελιξίας της αγοράς εργασίας και όχι στις πολιτικές απασχόλησης για την αντιμετώπιση της ανεργίας (Καραμεσίνη, 2005 α, Δημουλάς & Μιχαλοπούλου, 2008).

Γ) οι κοινωνικές αλλαγές που κατέστησαν δυνατή της επικράτηση της νέας ορθοδοξίας

Βέβαια, δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο να φανταστεί κανείς γιατί το κεφάλαιο και οι κυβερνήσεις δέχτηκαν ότι η απάντηση στο πρόβλημα της ανεργίας είναι η εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών που διασφαλίζουν την ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων. Άλλωστε είναι βέβαιο ότι οι «ελαστικές εργασιακές σχέσεις» συνέβαλαν: Πρώτον, στην αλλαγή των όρων πώλησης και κατανάλωσης της εργασιακής δύναμης υπέρ του κεφαλαίου. Δεύτερον, στην κατάτμηση και διαφοροποίηση του φορδικού, μαζικού εργάτη. Παραμένει όμως το ερώτημα γιατί ο κόσμος της εργασίας δεν μπόρεσε να εμποδίσει την εξέλιξη αυτή. Αν και σίγουρα η απάντηση είναι σύνθετη, δεν νομίζουμε ότι μπορεί κανείς να αρνηθεί ότι έπαυσε να υφίσταται αυτό που μεταπολεμικά αποκαλούνταν «πλήρης απασχόληση».

Πράγματι, την περίοδο του μεταφορντισμού επήλθε το τέλος της πλήρους απασχόλησης, διότι η είσοδος των νέων τεχνολογιών της πληροφορικής και της ηλεκτρο-

2 Σύμφωνα με το κείμενο του ΟΟΣΑ οι κυβερνήσεις δεν πρέπει να λαμβάνουν μόνο μέτρα που διασφαλίζουν την ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων (εξωτερική ανασφάλεια), αλλά και μέτρα που βοηθούν στο να τηρούν θετική στάση οι εργαζόμενοι απέναντί στην εισαγωγή των νέων τεχνολογιών (εσωτερική ευελιξία).

νικής στην παραγωγή έχει ως αποτέλεσμα τη διαρκή μείωση του αριθμού των θέσεων εργασίας[3]. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι ο Rifkin έχει δίκαιο όταν μιλάει για τέλος της (μισθωτής) εργασίας. Αντιθέτως το κεφάλαιο εξακολουθεί να έχει ανάγκη την μισθωτή εργασία. Η αποδυνάμωση όμως της διαπραγματευτικής θέσης της τελευταίας και των οργανώσεών της λόγω της σταθερά υψηλής ανεργίας, του έδωσε την ευκαιρία να αναγκάσει τους εργαζομένους να αποκτήσουν μια επιχειρηματική συμπεριφορά έναντι στην εργασιακή τους δύναμη, δηλαδή να λειτουργήσουν σαν μικροί επιχειρηματίες που αξιοποιούν το «κεφάλαιο» τους, τουτέστιν τις εργασιακές τους δεξιότητες (Παλαιολόγος, 2006).

Βέβαια, για την πλειονότητα του εργατικού δυναμικού, η μετατροπή των πάντων σε ένα είδος «επιχειρηματία» του εαυτού του κατά τα νεοφιλελεύθερα πρότυπα, συνεπάγεται ημι- απασχόληση και απώλεια κοινωνικών δικαιωμάτων. (Lazzarato, 2014). Για αυτό άλλωστε ορισμένες φορές σημαντικό μέρος των εργαζομένων αντιλαμβάνεται την αξία της συλλογικότητας και αποφασίζει να συμμετάσχει σε κάποιον συλλογικό αγώνα. Επομένως δεν μπορούμε να πούμε ότι έχουν εκλείψει οι συλλογικοί αγώνες (και οι συλλογικές οργανώσεις) την περίοδο του μεταφορδισμού. Από την άλλη όμως, μπορούμε να πούμε ότι οι αξίες της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης δεν χαίρουν την εκτίμηση που έχαιραν στο παρελθόν. Αποφασιστικό δε ρόλο σε αυτό έχει διαδραματίσει η επικράτηση του λεγόμενου «μεταμοντερνισμού», το βασικό χαρακτηριστικό του οποίου είναι η δυσπιστία απέναντι σε κάθε προσπάθεια ιεράρχησης των επιμέρους με βάση κάποια καθολική έννοια (πχ πρόοδος, ορθός λόγος, ιστορία κοκ). Και αυτό γιατί, ανάμεσα στα άλλα, η επικράτηση της μεταμοντέρνας κριτικής στο καθολικό έχει βοηθήσει στην αποδυνάμωση οργανώσεων, όπως πχ τα συνδικάτα. Έτσι, για παράδειγμα έχει δώσει την δυνατότητα στο κεφάλαιο να καταστήσει κυρίαρχη την θέση, ότι τα συνδικάτα πρέπει αντιμετωπίζονται απλώς ως άλλη μια ομάδα πίεσης που αρθρώνει επιμέρους αιτήματα μειοψηφικών, σε τελευταία ανάλυση, πληθυσμών και όχι σαν κάτι παραπάνω[4] (π.χ., «κοινωνικός εταίρος»).

Τα συνδικάτα δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν το κεφάλαιο από το να φιλοτεχνήσει αυτή την εικόνα, εν μέρει επειδή στο μεταφορδισμό ο κόσμος της εργασίας είναι διαιρεμένος. Από την μία υπάρχουν οι λεγόμενοι εργαζόμενοι της περιφέρειας οι οποίοι είναι χαμηλόμισθοι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης που ασκούν ανειδίκευτές, μονότονες εργασίες. Από την άλλη υφίσταται ένας μικρός, προνομιακός, πυρήνας εργαζομένων με υψηλά προσόντα στους οποίους ανατίθενται σύνθετα καθήκοντα επιθεώρησης και διεύθυνσης, και οι οποίοι: Πρώτον, έχουν (οιονεί έστω) μόνιμη, σταθερή και καλοπληρωμένη δουλεία, Δεύτερον, κατέχουν μια ποικιλία ικανοτήτων που τις χρησιμοποιούν με ευέλικτους τρόπους (και οι σχέσεις τους με το management στοχεύει στη δημιουργική συνεργασία – γενικά νιώθουν ότι η εταιρεία που δουλεύουν είναι εταιρεία

3 Βέβαια και πριν από το μεταφορντισμό η εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην παραγωγή υποκαθιστούσαν θέσεις εργασίας, όμως η διαφορά έγκειται στο ότι σήμερα οι νέες τεχνολογίες υποκαθιστούν όχι μόνο την ανθρώπινη σωματική δύναμη, αλλά και τον ανθρώπινο νου. Βλ Rifkin, 1996

4 Βλ Καραλής, (2006).

«τους» δεν έχουν λόγο να συνδικαλιστούν Βλ Hirsch, 1993).

Πράγματι, χάρη στις νέες τεχνολογίες το κεφάλαιο απόκτησε τα ευέλικτα και υψηλά αυτοματοποιημένα συστήματα παραγωγής και διαχείρισης που είχε ανάγκη για να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα που δημιούργησε η κρίση της μαζικής παραγωγής (κρίσης που είχε εμφανιστεί ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 60). Για αυτό άλλωστε την μεταφορδική περίοδο εμφανίζεται η λεγόμενη «ευέλικτη» ή «προγραμματισμένη αυτοματοποίηση» που: Πρώτον, κάνει δυνατή την παραγωγή στην ίδια γραμμή και με μικρές αλλαγές διαφοροποιημένων προϊόντων σε μικρές σειρές. Δεύτερον, καθιστά εφικτά τα μηδενικά αποθέματα και μειώνει δραστικά τους χρόνους παράδοσης. Τρίτον, επιτρέπει την ανάπτυξη νέων τρόπων οργάνωσης της εργασιακής διαδικασίας (Πετράκη, 2007).

Χάρη λοιπόν στον «προγραμματισμένο αυτοματισμό», την μεταφορδική περίοδο αναπτύσσονται νέοι τρόποι οργάνωσης της εργασιακής διαδικασίας, τα βασικά χαρακτηριστικά των οποίων είναι: α) ο εμπλουτισμός των θέσεων εργασίας και το σπάσιμο της αλυσίδας παραγωγής, β) η εναλλαγή του προσωπικού στις θέσεις εργασίας γ) η χαλάρωση των γραφειοκρατικών ιεραρχιών δ) η αποκέντρωσή των αρμοδιοτήτων και των διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Σε αντίθεση επομένως με τους φορδικούς προκατόχους τους, έχουν ανάγκη εργαζόμενους ικανούς να αποκτούν νέες γνώσεις και δεξιότητες, να παίρνουν πρωτοβουλίες, και να συμμετάσχουν ενεργά στην παραγωγική διαδικασία. Για αυτό άλλωστε την μεταφορδική περίοδο οι εργαζόμενοι έχουν αποκτήσει ένα μεγαλύτερο βαθμό συμμετοχής και ελέγχου στην παραγωγική διαδικασίας σε σχέση με το φορδικό παρελθόν.

Βέβαια, η αναβαθμισμένη αυτή συμμετοχή των εργαζομένων στα συστήματα εργασίας δεν έχει οδηγήσει σε αλλαγή των σχέσεων εξουσίας στο εσωτερικό των επιχειρήσεων. Οι τελευταίοι πρέπει να ακολουθούν τα πλαίσια που προσδιορίζει η εργοδοσία και να εκπληρώνουν τους στόχους που αυτή θέτει. Επίσης έχουν αναγκαστεί να δεσμεύουν ολοκληρωτικά και κάθε στιγμή της ενεργητικότητάς τους στην επιχείρηση, να οργανώνουν, κατά κάποιο τρόπο, την ίδια τους την ζωή σαν “επιχείρηση”[5].

2. Η πολιτική απασχόλησης και το κράτος πρόνοιας στην ΕΕ μέχρι την κρίση του 2008

Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω, από τα τέλη της δεκαετίας του ‘80 η ΕΕ βρίσκεται αντιμέτωπη με μια νέα πραγματικότητα, όπου το ζητούμενο είναι το να διασφαλίσει ταυτόχρονα ότι: α) η γνώση και το υποκειμενικό πνεύμα πρωτοβουλίας θα αποτελούν βασικά στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας, β) οι εργαζόμενοι θα είναι ευέλικτοι επιχειρηματίες του εαυτού τους. Έτσι, το 2000, το Συμβούλιο των ηγετών των κρατών μελών της στη Λισαβόνα αφενός έθεσε σαν στόχο την μετατροπή της ΕΕ στην πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης[6] και αφετέρου συνέδεσε άμεσα τον νέο αυτό στρατηγικό στόχο με την μακροπρόθεσμή ικανότητα

5 Για τα παραπάνω βλ Παλαιολόγος, 2006 και Πετράκη, 2007.

6 Αξίζει να επισημάνουμε ότι ήταν η πρώτη φορά που στην ατζέντα των προτεραιοτήτων της ΕΕ αναφέρονταν οι όροι «οικονομία και κοινωνία της γνώσης».

της ΕΕ να δημιουργήσει περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας.

Το Συμβούλιο έθετε δύο εξαιρετικά φιλόδοξούς στόχους. Ο πρώτος ήταν η πραγμάτωση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που προωθούν την καινοτομία και την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς. Ο δεύτερος ήταν ο εκσυγχρονισμός του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, δηλαδή ο μετασχηματισμός του ευρωπαϊκού κράτους πρόνοιας σε ενεργό κοινωνικό κράτος. Για αυτό, άλλωστε, ανάμεσα στα άλλα εισήγαγε και κάποιες αλλαγές στην ΕΣΑ. Έτσι, στην Λισαβόνα: Πρώτον, ετέθη σαν γενικός και μακροπρόθεσμός στόχος της ΕΕ η αύξηση του ποσοστού απασχόλησης από το 62,2% το 1999 σε 70% το 2010 για το σύνολό του εργατικού δυναμικού (για τις γυναίκες τουλάχιστον 60%). Δεύτερον, τέθηκε σαν στόχος η βελτίωση της ποιότητάς της εργασίας. Ο στόχος δε αυτός ενσωματώθηκε στις κατευθυντήριες γραμμές για την πολιτική απασχόλησης, με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν δείκτες παρακολούθησης των επιδόσεων των χωρών μελών της ΕΕ. (Για τα παραπάνω βλ Παπαδόγαμβρος, 2006)

Βέβαια, το Συμβούλιο της Λισαβόνας ήταν απλώς η απαρχή μιας διαδικασίας που οδήγησε, τρία χρόνια αργότερα, στην αναθεώρησή της ΕΣΑ[7]. Αναθεώρηση η οποία φαινομενικά δεν ήταν τόσο τολμηρή, αφού παρέμειναν πολλές κατευθυντήριες γραμμές της προγενέστερής περιόδου, όπως «τα μέτρα ενεργοποίησης των ανέργων και των ανενεργών, η μεταρρύθμιση των συστημάτων φορολόγησης και κοινωνικών παροχών, η επιχειρηματικότητα, η προσαρμοστικότητα, η ισότητα των φύλων και η ισότητά ευκαιριών για όλους»[8]. Από την άλλη όμως δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι και αυτές ακόμα αφενός απλοποιήθηκαν και αφετέρου αναδιατυπώθηκαν σε άμεση συνάρτηση με τους νέους γενικούς στόχους της ΕΕ και τις υπόλοιπές συναφείς κοινοτικές πολιτικές. Επίσης, τόσο σε αυτές όσο και εν γένει στο σύνολο των νέων κατευθυντήριων γραμμών, αποτυπώνετε και η νέα έμφαση που έδωσαν τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Στοκχόλμης (Μάρτιος 2001), της Βαρκελώνης (Μάρτιος 2002) και των Βρυξελλών (2003) α) στο να αυξηθεί η προσφορά εργασίας μέσω της προώθησης της ενεργού γήρανσης, της ακόμα μεγαλύτερής κινητοποίησης του ανενεργού γυναικείου πληθυσμού και των πολιτικών βελτίωσης της οικονομικής ανταπόδοσης της εργασίας (make work pay), β) στην ενίσχυση της δια βίου μάθησής και της γεωγραφικής και επαγγελματικής κινητικότητας γ) στο να μειωθούν οι περιφερειακές ανισότητές ως προς το ύψος της ανεργίας, δ) στο να νομιμοποιηθεί η αδήλωτή εργασία (Καραμεσίνη, 2005 β). Επομένως μπορούμε όντως να πούμε

7 Στο παρόν κείμενο δεν μπορούμε να αναφερθούμε συνολικά στην ιστορία της ΕΣΑ. Απλώς θεωρούμε να αναφέρουμε ότι α) Η ΕΣΑ θεσμοθετήθηκε από την Συνθήκη του Άμστερνταμ που υπογράφτηκε το 1997, β) το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου προχώρησε στην αντικατάσταση των τεσσάρων αξόνων/προτεραιοτήτων του Έσεν από τέσσερις γενικούς πυλώνες. Ο πρώτος πυλώνας επιδίωκε την «βελτίωση της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού. Ο δεύτερος πυλώνας επιδίωκε την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας. Ο τρίτος πυλώνας επιδίωκε την «προώθηση της προσαρμοστικότητας των επιχειρήσεων και των εργαζομένων» μέσω της προώθησης της ευελιξίας της εργασίας. Ο τέταρτος πυλώνας επιδίωκε την «ενίσχυση της ισότητας ευκαιριών ανδρών και γυναικών», δηλαδή αποσκοπούσε στην αύξηση της προσφοράς εργασίας των γυναικών και την ισότιμη συμμετοχή των δύο φύλων στην μισθωτή εργασία. (Παπαδόγαμβρος, 2006, Παπαδάκης, 2005).

8 Καραμεσίνη, 2005 β.

ότι η αναθεώρηση της ΕΣΑ το 2003 οδήγησε στον εμπλουτισμό της. Δεν μπορούμε όμως να πούμε ότι την άλλαξε ριζικά. Άλλωστε και η αναθεωρημένη ΕΣΑ επιδιώκει την μετατόπιση των εθνικών πολιτικών από την κοινωνική διαχείριση της ανεργίας στην προώθηση της αύξησής της απασχόλησης, από τις παθητικές στις ενεργητικές πολιτικές εργασίας και από τις πολιτικές αγοράς εργασίας που δίνουν έμφαση στο σκέλος της ζήτησης εργασίας στον συνδυασμό όλων των πολιτικών που επηρεάζουν την προσφορά. Επομένως εξακολουθεί να δίνει προτεραιότητά στην μείωση της (διαρθρωτικής) ανεργίας μέσω της βελτίωσης της προσφοράς εργασίας. Και αυτό γιατί, σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας της ανεργίας που προσδίδει ενότητα και λογική συνοχή στους βασικούς στόχους της, η ανεργία είναι κυρίως διαρθρωτικής φύσης και, κατά συνέπεια, το ποσοστό της δεν επηρεάζεται από τις περιοδικές κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας (άρα και την μακροοικονομική πολιτική)[9].

Πράγματι, οι βασικές συστάσεις της ΕΣΑ προς τα κράτη μέλη για την πολιτική απασχόλησης απορρέουν από ένα θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας της ανεργίας, σύμφωνα με το οποίο η ανεργία είναι κυρίως διαρθρωτική ανεργία που οφείλεται είτε στο θεσμικό πλέγμα που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται οι άνεργοι στην προσπάθεια τους να βρουν δουλεία, είτε σε εγγενείς ατέλειες της αγοράς εργασίας, είτε στο φαινόμενο της υστέρησης, δηλαδή στο ότι μια προσωρινή αύξηση της ανεργίας μετατρέπεται σε διαρθρωτική ανεργία εξαιτίας μιας σειράς μηχανισμών παράτασης της[10].

Βέβαια, υπάρχουν και υποδείξεις της ΕΣΑ που δεν φαίνεται να είναι συμβατές με το θεωρητικό πλαίσιο της διαρθρωτικής ανεργίας που αναπτύχθηκε παραπάνω, όπως πχ η μείωση του μη μισθολογικού κόστους εργασίας. Από την άλλη όμως, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η μεγαλύτερη «συνεισφορά» της ΕΣΑ έγκειται στο ότι, αξιοποιώντας ένα νέο εργαλείο, την λεγόμενη ανοιχτή μέθοδο συντονισμού, συνετέλεσε στο να υιοθετηθούν από τις πολιτικές απασχόλησης των χωρών μελών της ΕΕ νεοφιλελεύθερης/ μονεταριστικής εμπνεύσεως κοινοί στόχοι και κατευθύνσεις. Αυτό δε οφείλεται στο ότι η ίδια η ΕΣΑ δεν είναι παρά σύμπτωμά του ότι, από την δεκαετία του 90 και μετά, ολοένα και περισσότερο αποκτά απήχηση και στην Ευρώπη η νεοφιλελεύθερη θέση, ότι το βασικό καθήκον του κράτους δεν είναι να ασφαλίζει τους πολίτες από τον κίνδυνο της ανεργίας, αλλά η άμεση επανένταξη στην αγορά εργασίας όσων δεν βρίσκονται εντός της(Καραμεσίνη, 2005 β).

9 Καραμεσίνη, 2005β και Παπαδάκης, 2005. Ως γνωστόν, για τους μονεταριστές υπάρχει ένα φυσικό ποσοστό ανεργίας (γνωστό και ως NAIRU) ασυμπίεστο, σταθερό και μακροπρόθεσμα μοναδικό που προσδιορίζεται από τα πραγματικά οικονομικά μεγέθη λόγω της πλήρης διχοτομίας μεταξύ του χρήματος και της πραγματικής οικονομίας. Για αυτό και προκρίνουν την άσκηση περιοριστικής μακροοικονομικής πολιτικής η οποία, σε αντίθεση με την επεκτατική καταπολεμά, τουλάχιστον, τον πληθωρισμό. Βλ Δεδουσόπουλος: 2004.

10 Έτσι, για παράδειγμα: Πρώτον, η σύσταση να αναπτυχθούν οι πολιτικές για την αύξηση των οικονομικών οφελών της εργασίας έναντι του εισοδήματος από κοινωνικές παροχές απορρέει από την άποψη ότι ένα «υπερβολικά γενναιόδωρο» σύστημα φορολογίας και κοινωνικής προστασίας καθιστά τους ανέργους απρόθυμούς να εργαστούν. Δεύτερον, η σύσταση να προωθηθούν οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης είναι συμβατή με την θέση ότι η ανεργία θα μειωθεί εάν μειωθεί η διαπραγματευτική δύναμη των εργαζομένων και, κατά συνέπεια, το μοναδιαίο κόστος εργασίας. (Καραμεσίνη, 2005β).

Το 1994 η Δανία έγινε η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που, κατά τα αμερικάνικα πρότυπα, εισήγαγε μέτρα που εξαναγκάζουν τους επιδοτούμενους ανενεργούς και ανέργους να αναζητήσουν εργασία ή/ και να συμμετάσχουν σε ενεργητικά προγράμματα αγοράς εργασίας. Τρία δε χρόνια αργότερα την ακολούθησε και η Μεγάλη Βρετανία. Επίσης, το ίδιο έτος ενσωματώθηκε η λογική της ενεργοποίησης των ανέργων και των ανενεργών στον πρώτο πυλώνα της ΕΣΑ για την βελτίωση της απασχολησιμότητας. Το σημείο καμπής όμως ήταν αναμφίβολα η υιοθέτηση, το 2000, της Στρατηγική της Λισαβόνας από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο[11](Καραμεσίνη, 2005 β).

Η Στρατηγική της Λισαβόνας προωθεί ένα εργασιοκεντρικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής, το οποίο προκρίνει την ένταξη στην απασχόληση των ανέργων και των επιδοτούμενων ανενεργών ομάδων του πληθυσμού, μέσω της χρήσης, ταυτόχρονα, και ενεργητικών πολιτικών εργασίας και μέτρων που καθιστούν την μισθωτή εργασία περισσότερο συμφέρουσα από τα κοινωνικά επιδόματα. Και αυτό γιατί την μεταφορδική περίοδο ολοένα και περισσότερο κυριαρχεί στις δυτικές κοινωνίες η νεοφιλελεύθερη αντίληψη, ότι τα κράτη πρέπει να ασκούν «πολιτικές ενεργοποίησης» που να στηρίζονται αφενός σε ένα, εντελώς διαφορετικό από το φορδικό, συμβόλαιο μεταξύ κράτους και πολίτη που συνδέει τα δικαιώματα του τελευταίου με τις υποχρεώσεις του, αφετέρου στην εξατομίκευση των κοινωνικών πολιτικών ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα χαρακτηριστικά κάθε ατόμου. Για αυτό άλλωστε σταδιακά το μεταφορδικό κράτος περιορίζεται στο να επιλαμβάνεται των προβλημάτων ατόμων που έχουν ξεχωριστή ιστορία[12]. (Ewald, 2000).

Στον μεταφορδισμό ολοένα και περισσότερο το κράτος αντιμετωπίζει τον κάθε επιδοτούμενό άνεργο και ανενεργό σαν μια ατομική, ιδιαίτερη περίπτωση που πρέπει να αναλύεται με προσοχή. Και αυτό γιατί σταδιακά υιοθετεί την νεοφιλελεύθερη άποψη, ότι όσοι ανήκουν στις δύο προαναφερθέντες κατηγορίες του πληθυσμού: α) είναι αποκλειστικά υπεύθυνοι για την κατάσταση τους, β)δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν χρήστες ενός κοινωνικού δικαιώματος, αλλά σαν οφειλέτες που πρέπει να ελέγχονται για το αν προσπαθούν να ξεπληρώνουν το χρέος τους ακολουθώντας τις συστάσεις που τους κάνουν οι υπεύθυνες κοινωνικές υπηρεσίες «για το καλό τους»[13], για να καταστούν δηλαδή διαθέσιμοι για την αγορά εργασίας και για τους μηχανισμούς κοινωνικής ένταξης. Για αυτό και ολοένα και περισσότερο στη Δύση η παροχή των κοινωνικών επιδομάτων (συμπεριλαμβανομένου του επιδόματος ανεργίας) συνοδεύεται από ατομικό έλεγχο του τρόπου συμπεριφο-

11 Βέβαια σήμερα είναι η μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της αγοράς εργασίας που έκανε η κυβέρνηση Σοσιαλδημοκρατών- πρασίνων (οι λεγόμενοι νόμοι Hartz) την περίοδο 1999-2005 που έχει καταστεί το πρότυπό για την μετάβαση στο ενεργητικό κράτος πρόνοιας. Και αυτό γιατί υποτίθεται ότι η λεγόμενη agenda 2010 έχει συντελέσει στο να επιτευχθεί ένα δεύτερο (μετά το πρώτο της δεκαετίας του 50) οικονομικό θαύμα, το λεγόμενο «Germany's job miracle».

12 Στον μεταφορδισμό το κράτος πρόνοιας σταδιακά παύει να είναι ένα είδος καθολικού ασφαλιστή και μετατρέπεται σε επιλεκτικό κράτος που βοηθά μόνο αυτούς που αποδεδειγμένα έχουν την μεγαλύτερη ανάγκη και είναι διατεθειμένοι να τηρήσουν τους όρους που θα τους τεθούν. Rosanvallon :2003

13 Συνήθως οι συστάσεις είναι: α) αναζήτησε ενεργά εργασία, β) αποδέξου οποιαδήποτε δουλεία ακόμα και αν είναι κατώτερη των προσδοκιών σου, γ) δήλωσε συμμετοχή σε κάποιο από τα υφιστάμενα προγράμματα κατάρτισης και απασχόλησης.

ράς του δικαιούχου κατά την διάρκεια του οποίου ο τελευταίος καλείται να αποδείξει ότι αναζητά όντως ενεργά δουλεία, ότι δεν απορρίπτει κάποιες «υποδεέστερες» δουλείες και ότι συμμετάσχει (ή προσπαθεί να συμμετάσχει) σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. (Lazzarato, 2014).

Όντως, το κράτος σταδιακά παύει να είναι ένα κράτος παροχών που επιδιώκει να αμβλύνει τις αρνητικές συνέπειες που έχει για τον κοινωνικό ιστό η λειτουργία της οικονομίας της αγοράς επικαλούμενο τις αξίες της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ολοένα και περισσότερο μετατρέπεται σε ένα κράτος που «τιμωρεί» όσους δεν δέχονται να ενταχθούν στην αγορά εργασίας με οποιουσδήποτε όρους στο όνομα της αποτελεσματικότητας και της ομαλής λειτουργίας του ανταγωνισμού. (Lazzarato, 2014). Πλέον ολοένα και περισσότερο οι κοινωνικές του πολιτικές δεν επιδιώκουν την αναδιανομή του πλούτου και των ευκαιριών ως μέσο καταπολέμησης των ανισοτήτων, αλλά το να επεκταθεί ο ιδιωτικός τομέας και στον «κοινωνικό» τομέα της πρόνοιας και, γενικότερα, το να αποτελεί το οικονομικό παιχνίδι, με τα φαινόμενα ανισότητας που ενέχει, αυτό που ορίζει το πώς πρέπει να λειτουργεί κάθε σφαίρα του κοινωνικού(Foucault , 2012).

3. Η κατίσχυση της λογικής του flexicurity

Όπως λοιπόν είδαμε και παραπάνω, από τις αρχές της δεκαετίας του 90 και μετά, έχει επικρατήσει στη Δύση η θέση ότι τα κράτη πρέπει να ανακατανείμουν τις δαπάνες μεταξύ των ενεργητικών και των παθητικών πολιτικών απασχόλησης υπέρ των πρώτων. (Δημουλάς & Μιχαλοπούλου, 2008)

Βέβαια, στην πραγματικότητα δεν έχουν παρατηρηθεί ακόμα ιδιαίτερα σημαντικές μετατοπίσεις πόρων από τα παθητικά στα ενεργητικά μέτρα απασχόλησης. Από την άλλη όμως, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, από το ‘90 και μετά, οι σχεδιαστές των πολιτικών απασχόλησης δέχονται ότι πρέπει να αλλάξει το μείγμα των δαπανών για τις πολιτικές απασχόλησης, ότι πρέπει να μετατραπεί μέρος των επιδοματικών πολιτικών σε δαπάνες ενεργητικών μέτρων. Αυτό δε σίγουρα σχετίζεται με το ότι έχουν αποδεχτεί τη νεοφιλελεύθερη θέση, ότι οι παθητικές πολιτικές όχι μόνο δεν αντιμετωπίζουν την ανεργία, αλλά πολλές φορές προκαλούν το λεγόμενο φαινόμενο «παγίδευσης στην ανεργία» (unemployment trap), δηλαδή το φαινόμενο κατά το οποίο ο άνεργος προτιμά να είναι επιδοτούμενος άνεργος παρά να αναλάβει μια χαμηλόμισθη και επισφαλή θέση εργασίας. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί και ένα από τα συμπτώματα του ότι έχει καταστεί κυρίαρχη η άποψη ότι η πολιτική απασχόλησης μιας χώρας μπορεί να χαρακτηριστεί πετυχημένη μόνο εάν προωθεί τη μετάβαση «από την ασφάλιση της εργασίας στην ασφάλιση της απασχόλησης»[14] («from job security towards employment security»).

Στον μεταφορδισμό έχει κατασχίσει σε όλες τις χώρες μέλη της ΕΕ η άποψη ότι η πολιτική απασχόλησης πρέπει, ταυτόχρονα, και να προωθεί την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και να διασφαλίζει ότι θα υπάρχει ένα καλό δίχτυ ασφαλείας για τους εργαζόμενους. Αποφασιστικό δε

14 Βλ Δημουλάς & Μιχαλοπούλου, 2008.

ρόλο σε αυτό έχει διαδραματίσει η ΕΣΑ. Άλλωστε, καθ' όλη την διάρκεια ύπαρξής της η φράση «ευελιξία με ασφάλεια» περιγράφει πολύ καλά μια από τις βασικές κατευθύνσεις της πολιτικής της. Έτσι, για παράδειγμα εξ αρχής, υποδείκνυε στις κυβερνήσεις: Πρώτον, να προωθήσουν τις μορφές ευελιξίας της εργασίας που σχετίζονται με την ανάδυση νέων μορφών οργάνωσης της εργασίας. Δεύτερον, να πάρουν μέτρα που θα διασφαλίσουν ότι οι απασχολούμενοι με άτυπές συμβάσεις εργασίας θα απολαμβάνουν «επαρκή» εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα. (Michalaki, 2010, Keune .& Jepsen , 2007, Klammer, 2004).

Βέβαια, σε καμία περίπτωση το περιεχόμενο των προτάσεων της ΕΣΑ για τα μέτρα προώθησης της ευελιξίας με ασφάλεια δεν παρέμεινε σταθερό. Έτσι, για παράδειγμα, με την αναθεώρηση του 2003 παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στις κατευθυντήριες γραμμές της η υπόδειξή προς τις χώρες μέλη της ΕΕ να αλλάξουν «τις υπερβολικά περιοριστικές ρυθμίσεις της νομοθεσίας για την απασχόληση». Επίσης για πρώτη φορά προβλέφτηκε η προώθηση πολιτικών που διευκολύνουν την επαγγελματική εξέλιξη και την ισορροπία ιδιωτικού και επαγγελματικού βίου των άτυπα απασχολούμενων καθώς και τη σωστή διαχείριση από τις επιχειρήσεις του εργατικού δυναμικού σε περίπτωση αναδιαρθρώσεων της παραγωγής. Ωστόσο, πραγματικά σημαντικές αλλαγές στην νοηματοδότηση της φράσης «ευελιξία με ασφάλεια» επέφερε η δεύτερη αναθεώρηση της ΕΣΑ που έγινε το 2005 με βάση τις προτάσεις της έκθεσης Κοκ. (Kok, 2003). Και αυτό γιατί, παρά το ότι η συγκεκριμένη αναθεώρηση διατήρησε και τους γενικούς και τους μετρήσιμους στόχους της αναθεώρησης του 2003, είχε σαν αποτέλεσμα να ενσωματωθεί στην ΕΣΑ κατευθυντήρια γραμμή που συνδέει την ευελιξία των μισθών με τη δημιουργία θέσεων εργασίας και υποδεικνύει τη συγκράτηση του κόστους εργασίας μέσω αλλαγών στους μηχανισμούς καθορισμού των μισθών[15].

Βέβαια, και μετά την αναθεώρηση αυτή οι θεσμοί της ΕΕ δεν παρέβλεψαν να παρακινούν με διάφορους τρόπους τις κυβερνήσεις της ΕΕ να εφαρμόσουν πολιτικές που οδηγούν στην μείωση της προστασίας από τις απολύσεις. Έτσι, για παράδειγμα, το 2006 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πήρε την πρωτοβουλία να εκδώσει Πράσινη Βίβλο για τον εκσυγχρονισμό του εργατικού δικαίου. (European Commission, 2006). Επίσης την επόμενη χρονιά ο ίδιος θεσμός εξέδωσε Ανακοίνωση για την Flexicurity που, ανάμεσα στα άλλα, πρότεινε ευθαρσώς στις κυβερνήσεις να προχωρήσουν σε παρεμβάσεις που θα οδηγούν σε μείωση της νομοθετική προστασίας έναντι των απολύσεων των εργαζομένων. Ουσιαστικά δηλαδή η συγκεκριμένη Ανακοίνωση της Επιτροπής ενέτασσε την έννοια της flexicurity στην υπηρεσία μιας πολιτικής απασχόλησης που επιδιώκει την προστασία της απασχόλησης και του εισοδήματος και όχι των θέσεων εργασίας. Για αυτό και υποστήριζε ότι η flexicurity πρέπει να προωθηθεί μέσω: α) αλλαγών στο εργατικό δίκαιο που θα ευνοούν τις άτυπές συμβάσεις εργασίας και την ευελιξία του εργάσιμου χρόνου και θα καθιστούν ευκολότερη την σύνδεση των μισθών με την παραγωγικότητα της εργασίας, β) της

15 Για όλα τα παραπάνω βλ (Καραμεσίνη, 2011, Keune .& Jepsen , 2007).

εφαρμογής ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, γ) την συγκρότηση αξιόπιστων και ευπροσάρμοστών συστημάτων δια βίου μάθησης και δ) του εκσυγχρονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης που θα διασφαλίσει ότι θα μπορούν ταυτόχρονα με την παροχή επαρκούς εισοδηματικής στήριξης να διευκολύνουν και την κινητικότητα στην αγορά εργασίας. Για αυτό επίσης όριζε την ασφάλεια των εργαζομένων ως «ασφάλεια απασχόλησης» και την τελευταία ως το να παραμένει κανείς απασχολούμενος είτε στην ίδια είτε σε νέα επιχείρηση. (European Commission, 2007, Καραμεσίνη, 2011).

Όντως η υιοθέτηση στην Ανακοίνωση ενός ορισμού της ασφάλειας εντελώς διαφορετικού από αυτόν που ήταν κυρίαρχος την φορδική εποχή σχετίζεται άμεσα με το ότι η ΕΕ θέλει την συγκρότηση ενός δίχτυ ασφαλείας που θα περιλαμβάνει ολοκληρωμένες στρατηγικές δια βίου μάθησης, αποτελεσματικές ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, επαρκείς κοινωνικές παροχές, γιατί θεώρει ότι η ύπαρξη του θα καθιστά τους εργαζομένους πιο προετοιμασμένους να μετακινηθούν από την μια επιχείρηση σε άλλη και κατά συνέπεια θα καταστεί ευκολότερη η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Άλλωστε, για την ΕΕ οι χώρες πρότυπά ήταν η Δανία και η Ολλανδία που, την δεκαετία του 90, είχαν προωθήσει την flexecurity με σκοπό να καταστήσουν τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης ελκυστικές για τους ανέργους και τους ανενεργούς μέσω της παροχής εργασιακών και κοινωνικών δικαιωμάτων στους εργαζόμενους με ευέλικτες μορφές απασχόλησης. (Wilthagen & Tros F, 2004).

4. Πολιτικές απασχόλησης στην ΕΕ την εποχή της κρίσης

Οι προσδοκίες των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων ότι η οικονομική κρίση που ξέσπασε στην Ευρώπη το φθινόπωρο του 2008 εξαιτίας της διεθνής χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007 θα ξεπεραστεί σύντομα, διαψεύστηκαν πλήρως. Η οικονομική κρίση όχι μόνο δεν υποχώρησε, αλλά μετατράπηκε σε κοινωνική κρίση λόγω της μεγάλης αύξησης της ανεργίας που προκάλεσε η, οφειλόμενη στην ύφεση, μείωση της απασχόλησης. Έτσι, το Νοέμβριο του 2008 η Επιτροπή υιοθέτησε ένα σχέδιο ανάκαμψης της Ευρωπαϊκής οικονομίας (το λεγόμενο Ευρωπαϊκό Πλάνο Οικονομικής Ανάκαμψης) που: α) προέβλεπε την στήριξη της συνολικής ζήτησης των οικονομιών των χωρών μελών της ΕΕ μέσω της διάθεσης πόρων ύψους 200 δις ευρώ, δηλαδή το 1,5% του ΑΕΠ της ΕΕ[16], β) αναγνώριζε στις κυβερνήσεις των χωρών μελών της ΕΕ το δικαίωμα να στηρίξουν προσωρινά ορισμένους οικονομικούς κλάδους που έχουν πληγεί δυσανάλογα από την κρίση όπως πχ η αυτοκινητοβιομηχανία και οι αερομεταφορές.

Φυσικά, η υιοθέτηση του Σχεδίου αυτού από την επιτροπή δεν αποτέλεσε παρά μόνο την πρώτη αντίδραση των κοινοτικών οργάνων στην κρίση. Έτσι, στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Μάρτιου του 2009 αναγνωρίζονταν αφενός η ανάγκη να περιορισθεί όσο δυνατόν περισσότερο η απώλεια θέσεων εργασίας και να επιδειχθεί κοινωνική αλληλεγγύη, αφετέρου ο

16 Στο Πλάνο προβλεπόταν ότι το 1,2% θα δινόταν μέσω των κρατικών προϋπολογισμών και το 0,3% μέσω του κοινοτικού προϋπολογισμού και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. European Commission, 2008.

θετικός ρόλος που διαδραματίζουν τα συστήματα κοινωνικής προστασίας κατά την διάρκειά της κρίσης όντας μηχανισμοί που απορροφούν τις κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης και σταθεροποιούν την οικονομία. Επίσης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου του 2009 υπέδειξε την εφαρμογή μακροοικονομικών πολικών αντιμετώπισης της κυκλικής ανεργίας που δεν είναι συμβατές με το θεωρητικό πλαίσιο της διαρθρωτικής ανεργίας, Έτσι, για παράδειγμα, πρότεινε να δοθούν από τους κρατικούς προϋπολογισμούς αποζημιώσεις που θα καλύπτουν μέρος των μισθολογικών απωλειών των εργαζομένων και θα διασφαλίσουν τη διατήρηση από τις επιχειρήσεις πλεονασμάτων εργατικού δυναμικού. (European Commission, 2009). Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η ΕΕ ήταν έτοιμη να δεχτεί να αλλάξει μόνιμα το κοινοτικό πλαίσιο άσκησης πολιτικής απασχόλησης.

Όντως, στην Στρατηγική «Ευρώπη 2020» (δηλαδή στη Στρατηγική που στα μέσα του 2010 αντικατέστησε την στρατηγική της Λισαβόνας), δεν βρίσκουμε πουθενά αναφορά στα μέτρα διατήρησης και τόνωσης της ζήτησης[17] εργασίας που εφάρμοσαν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις μετά το ξέσπασμα της κρίσης, γιατί τα κοινοτικά όργανα θεωρούσαν ότι μέτρα που δεν είναι συμβατά με το θεωρητικό πλαίσιο της διαρθρωτικής ανεργίας πρέπει να εφαρμόζονται μόνο προσωρινά[18]. Από την άλλη βέβαια, η Στρατηγική αυτή, ανάμεσα στα άλλα, «περιλαμβάνει αναδιατύπωση της ΕΣΑ». Άλλωστε, χάρη στην υιοθέτηση της από την ΕΕ, σήμερα οι κατευθυντήριες γραμμές της ΕΣΑ δεν είναι, όπως την περίοδο 2005-2010, οκτώ, αλλά τέσσερις, εκ των οποίων μάλιστα η μια αφορά την κοινωνική διαχείριση της ανεργίας[19] («προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσής και καταπολέμηση της φτώχιας»). Επιπλέον παρατηρούνται αλλαγές ως προς το περιεχόμενό της. Πιο συγκεκριμένα: Πρώτον, η flexicurity ανάχθηκε στο βασικό εργαλείο στο οποίο πρέπει να στηριχθούν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για να καταπολεμήσουν την διαρθρωτική ανεργία[20], Δεύτερον, μεταφέρθηκε στις κατευθυντήριες γραμμές για την οικονομική πολιτική η σύσταση για συγκρότηση ενός πλαισίου χάρη στο οποίο οι μηχανισμοί καθορισμού των μισθών θα είναι ευνοϊκοί για την απασχόληση Τρίτον, οι πολιτικές που αποσκοπούν στην βελτίωση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού έχουν πλέον νέες προτεραιότητες, όπως την συγκρότηση και ανάπτυξη ενός συστήματος πιστοποίησης επαγγελματικών δεξιοτήτων, την βελτίωση της ποιότητας των μηχανισμών επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης και την αύξηση του αριθμού των ατόμων που έχουν πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τέταρτον, πουθενά δεν υποδεικνύει πλέον η ΕΣΑ την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στο σχεδιασμό όλων των πολιτικών απασχόλησης. Πέμπτον, περιορίστηκαν οι ποσοτικοποιημένοι στόχοι της ΕΣΑ από έντεκα στους εξής τρείς: α) το γενικό ποσοστό απασχόλησης

17 Οπως πχ τα επιδόματα για εργασία μειωμένου χρόνου και ο θεσμός της διαθεσιμότητας

18 Άλλωστε η ΕΕ πίστευε ότι η κρίση θα κρατήσει λίγο.

19 Οι άλλες τρεις αποσαφηνίζουν τους επί μέρους στόχους, δηλαδή την αύξηση της συμμετοχής και των δύο φύλων στην αγορά εργασίας, την μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας, την βελτίωση των επαγγελματικών δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και την βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης.

20 Επομένως οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης υποβιβάζονται σε ένα από τα εργαλεία της.

να ανέλθει στο 75% το 2020[21], β) το ποσοστό πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου να μην ξεπερνά το 10% γ) το ποσοστό του πληθυσμού 30-34 που έχει ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση να ανέρχεται, στην χειρότερη των περιπτώσεων, το 2020 στο 40%[22]. Ωστόσο, οι αλλαγές αυτές μάλλον επιβεβαιώνουν έτι περαιτέρω την επικράτηση της νεοφιλελεύθερης λογικής, αφού ορισμένες[23] συντελούν στο να μειωθεί η πίεση που ασκούσε η ΕΕ μέσω ΕΣΑ στις κυβερνήσεις για δαπανηρά ενεργητικά προγράμματα απασχόλησης και, κατά συνέπεια, να αναβαθμιστεί ο ρόλος των φτηνών μέτρων άμεσης προώθησης/ εξαναγκασμού στην εργασία[24].

Πράγματι, ενώ τα τρία πρώτα έτη της κρίσης (2008-10) οι συνολικές δαπάνες για τις πολιτικές απασχόλησης αυξήθηκαν στις χώρες της ΕΕ, στη συνέχεια μειώθηκαν ακόμα και εκεί που τα ποσοστά της ανεργίας εξακολουθούν να είναι ιδιαίτερά ψηλά. Παρόλα αυτά όμως οι οπαδοί της νεοφιλελεύθερης ορθοδοξίας εξακολουθούν να πιστεύουν ότι μακροπρόθεσμα η επίτευξή ισοσκελισμένων προϋπολογισμών και η μείωση του εργατικού κόστους, θα βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών και, κατά συνέπεια, θα μειωθεί η ανεργία. (Καραμεσίνη, 2011).

Βέβαια, λόγω του ότι οι προσδοκίες των θιασωτών της νεοφιλελεύθερης ορθοδοξίας προς ώρας δεν έχουν ευοδωθεί, ορισμένες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις έχουν θέσει ζήτημα αλλαγής των μέχρι σήμερα ακολουθούμενων πολιτικών λιτότητας. Έτσι, στη έκτακτη Σύνοδο κορυφής για την ανεργία των νέων που έλαβε χώρα στο Μιλάνο τον Οκτώβρη του 2014 η Γαλλία και η Ιταλία υποστήριξαν ότι πρέπει να υπάρξει χαλάρωση των δημοσιονομικών κανόνων γιατί, αν δεν συμβεί κάτι τέτοιο, δεν θα υπάρξει ανάπτυξή και δεν θα αυξηθεί η απασχόληση[25]. Λόγω όμως των αντιδράσεων της Γερμανίας, η οποία υποστήριξε πως πιθανή χαλάρωση της δημοσιονομικής πειθαρχίας θα υπονομεύσει την αξιοπιστία της ΕΕ στις παγκόσμιες αγορές, τελικά στη Σύνοδο δεν λήφθηκαν ουσιαστικές αποφάσεις για την ανεργία. Έτσι, το μόνο που ουσιαστικά έπραξαν στο Μιλάνο οι ευρωπαίοι ηγέτες ήταν να επιβεβαιώσουν ότι πέντε χρόνια μετά την υιοθέτηση της Στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την νεολαία, η αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας των νέων εξακολουθεί να βρίσκεται ψηλά στην ατζέντα της ΕΕ[26].

21 Ο στόχος που είχε θέσει η ΕΣΑ το 2003 για το 2010 ήταν 70%.

22 Ο στόχος αυτός δεν υπήρχε στις προηγούμενες εκδοχές της ΕΣΑ, προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2010.

23 Όπως πχ η κατάργηση του στόχου να παρέχεται σε όλους τους ανέργους έγκαιρα η δυνατότητα να συμμετάσχουν σε ενεργητικά προγράμματα.

24 Για όλα τα παραπάνω βλ European Commission, 2010, Καραμεσίνη, 2011, ΟΚΕ 2010.

25 Βέβαια, ούτε η Ιταλία, ούτε η Γαλλία αμφισβητούν την αναγκαιότητα της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Απλώς υποστηρίζουν ότι μια μετριοπαθέστερη λιτότητα στην Ευρωζώνη θα ευνοήσει την ανάπτυξη και την αύξηση της απασχόλησης και θα αποτρέψει την αύξηση της αναλογίας χρέους/ΑΕΠ.

26 Πράγματι, ήδη το 2013, μετά από πρόταση της Επιτροπής, το Συμβούλιο Υπουργών αποφάσισε την ανάπτυξή και υλοποίηση μιας δράσης, της δράσης «Εγγυήσεις για την νεολαία», που επιδιώκει να εξασφαλίσει ότι όλοι οι νέοι κάτω των 25 ετών που δεν μπορούν ούτε να βρουν δουλεία ούτε να συνεχίσουν τις σπουδές τους, θα λάβουν μια συγκεκριμένη, ποιοτική προσφορά εργασίας, μαθητείας ή συνέχισης της εκπαίδευσης τους, εντός τεσσάρων μηνών αφότου αποφοίτησαν από την επίσημη εκπαίδευση ή απώλεσαν την θέση εργασίας τους. Επίσης αποφάσισε ότι για τον σκοπό αυτό το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο θα διαθέσει την

5. Μια ακραία περίπτωση εμμονής στην εφαρμογή της νεοφιλελεύθερης συνταγής: η περίπτωση της Ελλάδας

Όπως επισημαίνουν σωστά οι Γράβαρης, Παπαδόγαβρος, την περίοδο 1990-2004 το ελληνικό κράτος επιχείρησε να καταπολεμήσει την ανεργία όχι μέσω κάποιων κρατικών πολιτικών υποκατάστατων, αλλά μέσω της καθεαυτό πολιτική απασχόλησης. Ταυτόχρονα υιοθέτησε την άποψη ότι η ανεργία στην Ελλάδα είναι διαρθρωτικής φύσεως, όντας εκούσια ανεργία αναζήτησης απασχόλησης. Το ίδιο δε συνέχισε να πράττει και τα επόμενα χρόνια, όπως φαίνεται και από το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων (Ε.Μ.Π.) 2008- 2010.

Βέβαια, στο ΕΜΠ αναγνωρίζονταν ότι θα μειωνόταν η ζήτηση εργασίας στην Ελλάδα, λόγω του ότι η ύφεση που, από το 2007, γνώριζε η παγκόσμια οικονομία θα επηρέαζε αρνητικά και την ελληνική οικονομία. Παρά ταύτα όμως, δεν αποτελούσε σε καμία περίπτωση βασική προτεραιότητα της πολιτικής απασχόλησης που πρότεινε η αντιμετώπιση της ανεργίας ανελλιπούς ζήτησης μέσω της λήψης σειράς αναπτυξιακών μέτρων. Αντιθέτως, οι βασικοί στόχοι της ήταν το να γίνει πράξη η δια βίου μάθηση και η ευελιξία με ασφάλεια.

Από την άλλη βέβαια, στο ΕΜΠ δίνονταν έμφαση στο να επιτευχθεί η συμπληρωματικότητα των ενεργητικών και των παθητικών πολιτικών απασχόλησης. Ταυτόχρονα όμως επισημαίνονταν ότι κατά βάση θα πρέπει να δίνεται έμφαση στις πρώτες και όχι στις δεύτερες. Εξάλλου τονίζονταν ότι κάθε πολιτική που απευθύνεται σε έναν άνεργο θα πρέπει να συνάδει στο προφίλ του. Ουσιαστικά δηλαδή προκρίνονταν η εξατομίκευση των πολιτικών απασχόλησης. Επιπλέον γινόταν αποδεκτό ότι πρέπει να μεταρρυθμιστεί ο ΟΑΕΔ. Για αυτό και προτείνονταν η υλοποίηση δράσεων, οι οποίες θα προωθούσαν : α) την εξωστρεφή αποκέντρωσή του ΟΑΕΔ σε τοπικό επίπεδο και την ανάπτυξη συνεργασιών οι οποίες βοηθούν μακροχρόνια στην αύξηση της απασχόλησης β) τη λεγόμενη «ηλεκτρονική διακυβέρνηση του ΟΑΕΔ».[27]

Αν και, χωρίς αμφιβολία, οι παραπάνω προτάσεις ήταν ενδιαφέρουσες, δυστυχώς δεν αποτελούσαν μέρος ενός σχεδίου αντιμετώπισης της ανεργίας ανελλιπούς ζήτησης σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Αυτό δε δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο στο ότι οι συντάκτες του ΕΜΠ δεν είχαν αντιληφθεί τις διαστάσεις της επερχόμενης κρίσης. Αντιθέτως, οφείλεται και στο ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν διαχρονικά δεχτεί άκριτα τις νεοφιλελεύθερες απόψεις, οι οποίες αποκλείουν ως αναποτελεσματικές πολιτικές αντιμετώπισης της ανεργίας ενταγμένες στο πλαίσιο μιας μακροοικονομικής πολιτικής αναθέρμανσης και αναδιάρθρωσης της οικονομίας. Άλλωστε, στο ΕΜΠ 2011-14 η ελληνική κυβέρνηση δήλωνε επίσημα ότι θεωρεί πώς η εφαρμογή της πολιτικής εσωτερικής υποτίμησης που

περίοδο 2014-2020 10 δις ευρώ. Δηλαδή αποφάσισε ότι στο πλαίσιο του «Εγγυήσεις για την νεολαία» την περίοδο 2014-20 το ΕΚΤ θα χρηματοδοτήσει προγράμματα ύψους 10 δις ευρώ. Ταυτόχρονα, καλούσε τα κράτη-μέλη να υποβάλλουν στην ΕΕ συγκεκριμένα «Σχέδια Υλοποίησης της Εγγύησης για την νεολαία». Μάλιστα, η απόφαση του Συμβουλίου προέβλεπε ότι οι χώρες με ποσοστά ανεργίας των νέων πάνω του 25% (όπως η Ελλάδα...) πρέπει να το υποβάλλουν έως τον Δεκέμβριο του 2013, ενώ οι υπόλοιπες μπορούσαν να το υποβάλλουν την Άνοιξή του 2014. (Γεωργιάδου, 2014).

27 Για όλα τα παραπάνω βλ Υπουργείο Οικονομικών, 2008.

προκρίνει η Τρόικα, μακροπρόθεσμα θα οδηγήσει στην αύξηση της διεθνής ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και στην δημιουργία θέσεων εργασίας.

Στο ΕΜΠ 2011-14 γινόταν δεκτό ότι η υιοθέτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών, όπως η περικοπή δημοσίων δαπανών, η ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων και η πραγματοποίηση ιδιωτικοποιήσεων, θα οδηγήσουν σε αύξηση της απασχόλησης, διότι θα συμβάλλουν στην συγκρότηση ενός εξωστρεφούς οικονομικού μοντέλου βασισμένου στις ξένες επενδύσεις. Από την άλλη βέβαια, ρεαλιστικά διαπιστώνονταν ότι οι στόχοι που έχει θέσει η στρατηγική «Ευρώπη 2020» (ιδίως ο στόχος το ποσοστό απασχόλησης να είναι 70%) είναι πολύ φιλόδοξοι και ίσως θα πρέπει, εάν υπάρξουν δυσμενείς εξελίξεις, να αναθεωρηθούν. Δυστυχώς όμως δεν εξεταζόταν η περίπτωση αυτό να σημαίνει ότι οι κυρίαρχες αντιλήψεις περί ανεργίας μπορεί να είναι προβληματικές. Βέβαια, αναγνωριζόταν ότι την περίοδο 2009 -2011 τα ποσοστά ανεργίας θα είχαν αυξηθεί ακόμα περισσότερο εάν δεν είχαν υλοποιηθεί από δημόσιους φορείς μια σειρά προγραμμάτων που ενισχύουν την απασχόληση και διατηρούν θέσεις εργασίας. Ταυτόχρονα όμως υιοθετούνταν πλήρως η κυρίαρχη, μνημονιακή αντίληψη, ότι βασικό καθήκον της κυβέρνησης δεν πρέπει να είναι η αύξηση της απασχόλησης μέσω της αύξησης της ζήτησης για το συνολικό προϊόν της οικονομίας, αλλά η άρση των εμποδίων που θέτουν εμπόδια στην ομαλή λειτουργία της αγοράς εργασίας.

Στο ΕΜΠ 2011-14, η ελληνική κυβέρνηση δήλωνε ότι θα έδινε έμφαση στην αύξηση της παραγωγικότητας της οικονομίας και στην προστασία ευάλωτων ομάδων όπως οι νέοι και οι γυναίκες. Τόνιζε επίσης ότι θα υιοθετήσει ένα πλαίσιο άσκησης πολιτικής απασχόλησης στο οποίο κεντρική θέση θα έχουν αφενός οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, αφετέρου μια σειρά από θεσμικές πολιτικές αγοράς εργασίας οι οποίες προωθούν το λεγόμενο flexecurity. Αυτό δε σχετίζεται με ότι είχε ανάγει σε βασικούς της στόχους την εξισορρόπηση ασφάλειας και ευελιξίας, το να γίνει η εργασία ελκυστικότερη και την «ενεργοποίηση» (δηλαδή την επαναφορά στην αγορά εργασίας) των ανέργων μέσω της λήψης δράσεων. Κατά κύριο λόγο όμως οφείλεται στο ότι, λόγω της υπογραφής του μνημονίου, έχει δεσμευτεί: Πρώτον, ότι θα ασκεί περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, Δεύτερον, ότι ακρογωνιαίος λίθος της προσπάθειας αντιμετώπισης της ανεργίας πρέπει να είναι η μείωση του εργατικού κόστους μέσω παρεμβάσεων στο σύστημα διαμόρφωσης των μισθών και στο καθεστώς των απολύσεων και μέσω της ελαστικοποίησης των μορφών και των όρων απασχόλησης[28].

Όντως, από το 2010 και μετά, (και) λόγω της πίεσης της Τρόικας η Ελλάδα έχει προσπαθήσει να μειώσει το μοναδιαίο κόστος εργασίας προωθώντας ευέλικτες μορφές απασχόλησης και μεταρρυθμίζοντας την νομοθεσία προστασίας της απασχόλησης. Έτσι την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα: α) αποδιαρθρώθηκε το σύστημα διαμόρφωσης των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και των μισθών, β) άλλαξαν οι κανόνες ρύθμισης του χρόνου εργασίας με αποτέλεσμα την ελαστικοποίηση του και

28 Για όλα τα παραπάνω βλ Υπουργείο Οικονομικών ,2011.

την προσαρμογή του στις ανάγκες της επιχείρησης, γ) οι όροι προστασίας από τις απολύσεις έγιναν λιγότερο αυστηροί και, κατά συνέπεια ,τα αισθήματα εργασιακής ανασφάλειας εντάθηκαν. Επίσης διευρύνθηκε η ζώνη της εργασιακής βεβαιότητας και σε θεωρούμενες πριν την κρίση προστατευόμενες κατηγορίες εργαζομένων. (Σακελλαρόπουλος, 2014).

Ως γνωστόν την περίοδο της κρίσης η Ελληνική κυβέρνηση πήρε νομοθετικές πρωτοβουλίες (πχ Ν 3845/2011 και Ν 4172/2013) που, ανάμεσα στα άλλα, προωθούσαν τη συρρίκνωση της απασχόλησης και την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στο δημόσιο τομέα, παρότι περιορίζουν τη δυνατότητα του μεγαλύτερου εργοδότη στη χώρα να βοηθήσει στην προσπάθεια αντιμετώπισης της ανεργίας. Αυτό δε δεν οφείλεται μόνο στο ότι η Τρόικα και οι πολιτικές ελίτ πιστεύουν ο ιδιωτικός τομέας θα βγάλει την χώρα από την κρίση και θα συμβάλλει αποφασιστικά στην αύξηση της απασχόλησης, εφόσον μειωθεί το μέγεθός του κράτους. Αντιθέτως σχετίζεται και με το ότι θεωρούν πώς το πρόβλημα της απασχόλησης στην Ελλάδα αναπαράγεται αφενός λόγω της ακαμψίας της ελληνικής αγοράς εργασίας και αφετέρου λόγω της αναντιστοιχίας των προσόντων των ανέργων με τις απαιτήσεις της ζήτησης εργασίας[29].

Βέβαια, στην ελληνική αγορά εργασίας όντως υφίστανται διαρθρωτικές αδυναμίες, όπως το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης των γυναικών και των νέων, η αδυναμία μετάβασης από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας, η αναντιστοιχία μεταξύ της προσφοράς εργασίας και της ζήτησης και η μακροχρόνια ανεργία. Από την άλλη όμως, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στην Ελλάδα της κρίσης η ανεργία δεν είναι μόνο διαρθρωτικής φύσης και ότι ένα μέρος της είναι αποτέλεσμα ελλιπούς ενεργού ζήτησης. (Μουρίκη, 2012).Ωστόσο, όχι μόνο το ΔΝΤ, αλλά και οι θεσμοί της ΕΕ φαίνεται να το παραβλέπουν αυτό. Έτσι, για παράδειγμα, σε Ανακοίνωση της του 2010, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το πρόβλημα της απασχόλησης στην Ελλάδα: Πρώτον, είναι περισσότερο πρόβλημα χαμηλού ποσοστού συμμετοχής των νέων, των γυναικών και των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού και λιγότερο υψηλού ποσοστού ανεργίας Δεύτερον, κατά κύριο λόγο αναπαράγεται αφενός διότι, λόγω της ακαμψίας που χαρακτηρίζει την ελληνική αγορά εργασίας, υπάρχει υψηλό κόστος εργασίας, δυσχέρεια στο καθεστώς απολύσεων και χαμηλή παραγωγικότητα αφετέρου λόγω της αναντιστοιχίας των προσόντων των ανέργων με τις απαιτήσεις της ζήτησης εργασίας. Για αυτό και ενώ αναγνωρίζει ότι η ελληνική οικονομική και κοινωνική κρίση αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση χωρίς προηγούμενο στην Ευρώπη, δεν προτείνει στην ελληνική κυβέρνηση την υλοποίηση μέτρων που δεν είναι συμβατές με το κυρίαρχο θεωρητικό πλαίσιο της διαρθρωτικής ανεργίας. Αντιθέτως της προτείνει την λήψη μιας σειράς νεοφιλελεύθερων μέτρων γιατί, υποτίθεται, ότι θα καταστήσουν δυνατή την ανάπτυξη της οικονομίας και την δημιουργία νέων θέσεων.(πχ ιδιωτικοποιήσεις, απελευθέρωση του ανταγωνισμού και των τιμών, απορρύθμιση της αγοράς εργασίας κοκ). Επίσης της προτείνει να αντιμετωπίσει την αύξηση του αριθμού των ανέργων μέσω της προώθησης της απασχόλησης

29 Μουρίκη (2012)

και κατάρτισης των νέων, της ενίσχυσης της λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών απασχόλησης και της υλοποίησης ενεργητικών πολιτικών αγοράς εργασίας η αποτελεσματικότητα των οποίων θα αξιολογείται (European Commission, 2012, Πολυξένη, 2012). Ουσιαστικά δηλαδή, ανάμεσα στα άλλα, της συνέστησε να ανάγει σε βασικά εργαλεία της εθνικής πολιτικής απασχόλησης τις πολιτικές ευελιξίας της αγοράς εργασίας και τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Σύσταση την οποία την αποδέχτηκαν ασμένως οι ελληνικές κυβερνήσεις της περιόδου 2010-2014. Είναι άλλωστε ενδεικτικό ότι ακόμα και στα δύο φιλόδοξα σχέδια δράσης για την καταπολέμηση της ανεργίας που εκπόνησε το Υπουργείο Εργασίας, το «Απασχόληση μπροστά»και το «Εγγύηση για την Νεολαία», δεν προβλέπονταν η εισαγωγή νέων πολιτικών, όπως πχ τα προγράμματα «εργοδότη της έσχατης προσφυγής» που έχει προτείνει η ΓΣΕΕ. Ουσιαστικά δηλαδή, ακόμα και η εκπόνηση των Σχεδίων αυτών δεν σηματοδοτεί την αποδοχή από τους ιθύνοντες τεκμηριωμένων μεν, βασισμένων σε διαφορετικό από το κυρίαρχο θεωρητικό πλαίσιο δε, προτάσεων φορέων (πχ τα συνδικάτα) και διανοουμένων. Από την άλλη όμως δείχνει ότι η πολιτεία αποφάσισε να αξιοποιήσει περισσότερο από ότι στο παρελθόν τους πόρους του ΕΣΠΑ στην προσπάθεια καταπολέμησης της ανεργίας (ιδίως των νέων).

Όντως, το Υπουργείο Εργασίας εξήγγειλε ότι κατά την περίοδο 2014-16 θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο της «Απασχόλησης Μπροστά», της «Εγγύησης για την Νεολαία», αλλά και δράσεων του ΟΑΕΔ, συγχρηματοδοτούμενα από το Ελληνικό Δημόσιο και το ΕΚΤ προγράμματα ύψους πάνω από ένα δις ευρώ που θα ωφελήσουν τουλάχιστον 397.356 ανέργους. Επιπλέον διευκρίνισε ότι μέσα στο 14 θα ξεκινούσε η υλοποίηση των ακόλουθών προγραμμάτων:

Επιταγή εισόδου για νέους από 18 έως 29 ετών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις για απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, συνολικού προϋπολογισμού 138.600.000, το οποίο θα αφορά 38.000 ανέργους. Η δράση θα υλοποιηθεί σε 2 φάσεις προσκλήσεων: η πρώτη θα αφορά 30.000 ανέργους ηλικίας από 25 έως 29 ετών, η δεύτερη θα αφορά 8.000 ανέργους από 18 έως 29 ετών, ειδικά για τον τομέα του τουρισμού.

Επιταγή εισόδου για νέους από 18 έως 24 ετών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις για απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, συνολικού προϋπολογισμού 43.200.000 € το οποίο θα αφορά 12.000 ανέργους. Η δράση αυτή προβλέπεται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης «Εγγύηση για τη Νεολαία» και χρηματοδοτείται μέσω της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας για την Απασχόληση των Νέων και το ΕΚΤ.

Πρόγραμμα «Εναρμόνιση Οικογενειακής & Επαγγελματικής Ζωής 2014-2015» το οποίο αφορά 55.000 ωφελούμενες μητέρες και 68.500 παιδιά και το οποίο στοχεύει στην αύξηση της απασχολησιμότητας και της ισότιμης συμμετοχής των ωφελούμενων στην εργασία, μέσω της παροχής θέσεων φροντίδας και φιλοξενίας των τέκνων τους από τις δομές φύλαξης παιδιών (βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών καθώς και παιδιών με ειδικές ανάγκες). Ο προϋπολογισμός της δράσης ανέρχεται σε 160 εκ ευρώ.

Πρόγραμμα Κοινωφελούς Εργασίας,

το οποίο απευθύνεται σε 50.000 μακροχρόνια ανέργους ή ανέργους που ζουν σε νοικοκυριά χωρίς κανέναν εργαζόμενο και το οποίο θα προκηρυχτεί μέσα στο Σεπτέμβριο. Ο προϋπολογισμός της δράσης ανέρχεται σε 200 εκ. ευρώ. Η δράση θα υλοποιηθεί μέσω του ΟΑΕΔ.

Πρόγραμμα για την Προώθηση της απασχόλησης μέσω προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης (μέσω του ΟΑΕΔ). Απευθύνεται σε 16.000 ανέργους άνω των 29 ετών, κατά προτεραιότητα άνεργοι με χαμηλά τυπικά προσόντα σε δεξιότητες κλάδων αιχμής της ελληνικής οικονομίας. Επιπλέον, θα προβλεφθεί πιστοποίηση των επαγγελματικών προσόντων που θα αποκτηθούν. Η δράση θα περιλαμβάνει θεωρητική κατάρτιση, πρακτική άσκηση σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και υποχρεωτική εγγυημένη απασχόληση ποσοστού τουλάχιστον 25% των συμμετεχόντων για τουλάχιστον 2 μήνες μετά το τέλος του προγράμματος. Ο προϋπολογισμός της δράσης ανέρχεται σε 112 εκ ευρώ. Η δράση θα υλοποιηθεί μέσω του ΟΑΕΔ.

Προγράμματα Ολοκληρωμένης Παρέμβασης για 8.000 νέους 18 έως 24 ετών και ευπαθείς ομάδες αντίστοιχης ηλικίας και το οποίο περιλαμβάνει ολοκληρωμένη δέσμη ενεργειών, με παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και στη συνέχεια προώθηση του ανέργου, είτε σε προγράμματα κατάρτισης, είτε σε προγράμματα απασχόλησης, είτε σε προγράμματα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Ο προϋπολογισμός της δράσης ανέρχεται σε 45 εκ ευρώ. Η δράση θα υλοποιηθεί μέσω του ΟΑΕΔ.

Ειδικά προγράμματα Επαγγελματικής Κατάρτισης, για 15.000 ανέργους νέους έως 24 ετών και τα οποία θα αφορούν στην ενδυνάμωση των δεξιοτήτων των νέων, κυρίως σε ειδικότητες τομέων αιχμής της ελληνικής οικονομίας (π.χ Τουρισμός, Αγροτική Παραγωγή, Ναυτιλία, Πληροφορική, κλπ), τα οποία θα καταλήγουν σε πιστοποίηση βάση προτύπων ή θα υλοποιηθούν στη βάση των εγκεκριμένων επαγγελματικών περιγραμμάτων. Ο προϋπολογισμός της δράσης ανέρχεται σε 40 εκ ευρώ.

Λειτουργία Περιφερειακών Μηχανισμών Υποστήριξης της ανάπτυξης και προώθησης των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.), για τη στήριξη περισσότερων από 10.000 ανέργων όλων των ηλικιών και ιδιαίτερα των ευάλωτων και ευπαθών ομάδων πληθυσμού που έχουν δημιουργήσει ή ενδιαφέρονται να δημιουργήσουν ΚΟΙΝΣΕΠ. Στόχος της δράσης είναι η υποστήριξη της δημιουργίας, λειτουργίας και ανάπτυξης Κοινωνικών Επιχειρήσεων σε τοπικό επίπεδο, η διάχυση της ιδέας της Κοινωνικής Οικονομίας και η εδραίωσή της μέσω μόνιμων δικτύων συνεργασίας και τοπικών συμφωνιών.

Ο σχεδιασμός του Υπουργείου Εργασίας προέβλεπε ότι, μέσα στο 14, έπρεπε να αρχίσει η υλοποίηση των 8 δράσεων που προβλέπει το Σχέδιο «Απασχόληση-Μπροστά», το οποίο έχει το χαρακτήρα του εμπροσθοβαρούς ως προς την κατανομή των πόρων του ΕΚΤ, άμεσου ως προς το χρόνο προκήρυξης και υλοποίησης των δράσεών του και στοχευμένου ως προς τις κατηγορίες ωφελουμένων. Ταυτόχρονα όμως προέβλεπε ότι η υλοποίηση αυτών των δράσεων συνεπάγεται και την υλοποίηση μέσω της Ειδικής Υπηρεσίας Εφαρμογής Συγχρηματοδοτούμενων δράσεων ΕΚΤ και του ΟΑΕΔ, τεσσάρων σημα-

ντικών δράσεων του Εθνικού Σχεδίου Δράσης Εγγύηση για τη Νεολαία, συνολικού προϋπολογισμού 128.200.000 €, οι οποίες επιδίωκαν να ωφελήσουν μέχρι το Δεκέμβριο του 2014 35.000 ανέργους νέους. Επιπλέον προέβλεπε ότι ακόμα και αυτό θα είναι απλώς το πρώτο βήμα μιας ευρύτερης προσπάθειας. Σύμφωνα άλλωστε με τις εξαγγελίες του Υπουργείου, στα πλαίσια του «Εγγύηση για τη Νεολαία» θα υλοποιηθούν την περίοδο 14-16 συνολικά 27 δράσεις ύψους 390 εκατομμύριων Ευρώ, οι οποίες θα ωφελήσουν 180.956 νέους με ηλικία 15 έως 24 ετών, οι οποίοι ούτε εργάζονται ούτε συμμετέχουν σε κάποιο κύκλο εκπαίδευσης ή κατάρτισης.

Όντως, το «Εγγύηση για την Νεολαία» προβλέπει την πραγματοποίηση δράσεων: Πρόληψης – Ευαισθητοποίησης – Κινητοποίησης, από τις οποίες θα ωφεληθούν 109.000 νέοι

Μαθητείας, από τις οποίες θα ωφεληθούν 10.500 νέοι

- Κατάρτισης – Εκπαίδευσης, από τις οποίες θα ωφεληθούν 25.456 νέοι
- Απόκτησης Εργασιακής Εμπειρίας, από τις οποίες θα ωφεληθούν 22.500 νέοι
- Επιχειρηματικότητας, από τις οποίες θα ωφεληθούν 5.500 νέοι
- Ολοκληρωμένης Παρέμβασης, από τις οποίες θα ωφεληθούν 8.000 νέοι

Βασικός δε στόχος του είναι όλοι οι νέοι μέχρι 24 ετών να λάβουν μια πρόταση καλής ποιότητας για απασχόληση, επαγγελματική κατάρτιση, μαθητεία ή πρακτική άσκηση μέσα σε χρονικό διάστημα τεσσάρων μηνών από τότε που θα αποχωρήσουν από την επίσημη εκπαίδευση ή από τότε που θα μείνουν χωρίς εργασία. Επομένως πρόκειται για ένα φιλόδοξο Σχέδιο, το οποίο όμως απευθύνεται αποκλειστικά σε μια ειδική ομάδα του πληθυσμού Αυτός άλλωστε είναι ένας από τους λόγους που το Υπουργείο εξήγγειλε επίσης ότι ο ΟΑΕΔ θα προχωρήσει άμεσα στην υλοποίηση έξι πρόσθετων προγραμμάτων, τα οποία δεν θα απευθύνονται μόνο σε νέους, αλλά και σε άλλες κατηγορίες ανέργων.

Σύμφωνά με το Υπουργείο, χάρη στην αξιοποίηση κοινοτικών και εθνικών πόρων ο ΟΑΕΔ θα υλοποιήσει και έξι πρόσθετες δράσεις ύψους 175.000.000 €, οι οποίες θα αφορούν 37.400 ανέργους. Ειδικότερα, θα πραγματοποιηθούν: •

Επιδότηση καινοτόμου επιχειρηματικότητας των νέων έως 35 ετών – Ήδη ολοκληρώθηκε η α' φάση για 1.100 νέους και βρίσκεται σε εξέλιξη η επιλογή των επιχειρηματικών σχεδίων για άλλους 900. ΣΥΝΟΛΟ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ: 2.000 – ΣΥΝΟΛΟ Π/Υ: 20.000.000

- Επιχορήγηση επιχειρήσεων να προσλάβουν ανέργους 30-66 ετών για ένα έτος – Ήδη ολοκληρώθηκε η διαδικασία για 5.500 και συνεχίζεται η τοποθέτηση για τους υπόλοιπους 4.500. ΣΥΝΟΛΟ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ: 10.000 – ΣΥΝΟΛΟ Π/Υ: 54.000.000
- Πρόγραμμα επιχορήγησης επιχειρήσεων για την πρόσληψη 10.000 ωφελουμένων των δράσεων «Τοπικά σχέδια για την απασχόληση, προσαρμοσμένα στις ανάγκες των τοπικών αγορών εργασίας –ΤοπΣα» και «Τοπικές δράσεις κοινωνικής ένταξης για ευάλωτες ομάδες – ΤοπΕΚΟ». Η Δημόσια Πρόσκληση

είναι ενεργή και αυτή τη στιγμή συγκεντρώνονται οι αιτήσεις. Αφορά 10.000 ωφελούμενους και έχει προϋπολογισμό 17.000.000

- Πρόγραμμα διατήρησης θέσεων εργασίας με επιδότηση εργοδοτικών εισφορών (διάρκειας 18 μηνών) για τις επιχειρήσεις στη Θεσσαλονίκη που έχουν πληγεί από τις εργασίες του ΜΕΤΡΟ. Η δράση αφορά 400 άτομα και έχει συνολικό προϋπολογισμό 3.000.000

- Πρόγραμμα επιχορήγησης επιχειρήσεων για πρόσληψη 5.000 ανέργων ηλικίας 25-66 ετών για 1 έτος. Βρίσκεται στη φάση έκδοσης της Υπουργικής Απόφασης. Αφορά 5.000 άτομα και έχει συνολικό προϋπολογισμό 27.000.000

- Πρόγραμμα για μακροχρόνια άνεργους ηλικίας άνω των 50 ετών. Είναι πρόταση του ΟΑΕΔ και αναμένεται έγκριση από το ΕΣΠΑ. Αφορά 10.000 άτομα και έχει προϋπολογισμό 54.000.000[30].

Ο σχεδιασμός λοιπόν του Υπουργείου περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο την υλοποίηση επιλεκτικών δράσεων που βελτιώνουν την προσφορά εργασίας, παρότι την περίοδο της κρίσης το πρόβλημα της ανεργίας έχει λάβει πρωτόγνωρες διαστάσεις λόγω του ότι έχουν χαθεί 1,5 εκατομμύριο θέσεις εργασίας εξαιτίας της ύφεσης και όχι επειδή, παρότι υφίστανται θέσεις εργασίας, οι άνεργοι δεν μπορούν να τις καταλάβουν λόγω έλλειψης προσόντων....

Επίλογος

Όπως λοιπόν φαίνεται από τα παραπάνω, οι προσδοκίες ότι μετά την κρίση του '08 η ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση θα άλλαζε ριζικά και δεν θα ακολουθούσε τις νεοφιλελεύθερες λογικές διαψεύστηκαν. Ακόμα και στην Ελλάδα, δηλαδή σε μια χώρα όπου, λόγω των μνημονιακών πολιτικών, το πρόβλημα της ανεργίας ανεπαρκούς ζήτησης έχει λάβει πρωτόγνωρες διαστάσεις, δίνεται προτεραιότητα στην αντιμετώπιση της διαρθρωτικής ανεργίας. Αυτό όμως οδηγεί σε αδιέξοδο που δεν θα αρθεί παρά μόνο όταν τόσο η ελληνική κυβέρνηση όσο και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις εγκαταλείψουν το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο άσκησης πολιτικής απασχόλησης και δώσουν προτεραιότητα στην κοινωνική προστασία των ανέργων και στην ενίσχυση της συνολικής ζήτησης (και κατά συνέπεια και της ζήτησης εργασίας).

Πράγματι, δεν θα αντιμετωπισθεί το πρόβλημα της ανεργίας αποτελεσματικά εάν δεν αποδομηθούν οι κυρίαρχες απόψεις σχετικά με το ποια είναι τα αίτια της ανεργίας και για το ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος του κράτους στην οικονομία εν γένει. Αυτό όμως δεν πρόκειται να γίνει αυτόματα, αλλά μόνο μετά από σκληρούς κοινωνικούς αγώνες, στους οποίους τα συνδικάτα, ως εκπρόσωποι του κόσμου της μισθωτής εργασίας μπορούν και πρέπει να συμβάλλουν.

30 Για όλα τα παραπάνω βλ Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Δελτίο Τύπου, 1 Σεπτεμβρίου, 2014. http://www.ypakp.gr/uploads/docs/7553.pdf

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γεωργιάδου, Π. (2014). «Νέοι και πολιτικές απασχόλησης», *Ενημέρωση*, 217, σελ. 2-14.

Δεδουσόπουλος, Α,(2004),.*Θεωρίες της Ανεργίας,* τόμος Α, Τυπωθύτω: Αθήνα.

Δημουλάς, Κ & Μιχαλοπούλου, Κ, (2008). *Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης- Η περίπτωση των Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων στους Νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας,* Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ: Αθήνα.

European Commission, (2006). «Green Paper-Modernising labour law to meet the challenges of the 21st century, *COM* (2006) 708 FINAL.

European Commission, (2007). «Towards common Principles of Flexicurity», *COM* (2007) 359 final.

European Commission, (2008). «A European Economic Recovery Plan» COM (2008) 800 final.

European Commission, (2009). «A shared commitment for Employment», COM (2009) 257 final.

European Commission, (2010). «Proposal for a council Decision on guidelines for the employment policies of member states-part II of the Europe 2020 Integrated Guidelines», COM (2010) 193 final.

European Commission, (2012). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee, the Committee of the Regions and the European Investment Bank-Growth for Greece,* Strasbourg, 18.4.2012, COM (2012) 183 final.

Ewald, F,(2000). *Ιστορία του κράτους πρόνοιας,* Αθήνα: Gutenberg.

Hirsch, J, (1993). «Φορντισμός και μεταφορντισμός: η παρούσα κοινωνική κρίση και οι συνέπειές της», σε Bonefeld ,W, & Holloway, J., *Μεταφορντισμός και κοινωνική μορφή. Μια μαρξιστική συζήτηση για το μεταφορντικό κράτος,* Εξάντας: Αθήνα, σελ 16-50.

Foucault ,M, (2012). *Η γέννηση της βιοπολιτικής,* Αθήνα: Πλέθρον.

Keune M. and Jepsen M., (2007). «Not balanced and hardly new: the European Commission'squest for flexicurity», in: Jorgensen H. and Madsen P. K., (eds), *Flexicurity and Beyond,* Copenhagen: DJOF Publishing, p.p 189-214.

Καραλής Δ, (2006) «Οι περιπέτειες ενός 'ενοχλητικού θεσμού': Τα συνδικάτα την περίοδο του φορντισμού και του μεταφορντισμού». Θέσεις, Ιούλιος-Σεπτέμβριος, τ 96: 95-113.

Καραμεσίνη, Μ (2005 α). «Η πολιτική απασχόλησης ως πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής», στο Καραμεσίνη, Μ, Κουζής, Γ (επίμ), *Πολιτική απασχόλησης. Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής* Gutenberg: Αθήνα, σελ 21-68.

Καραμεσίνη, Μ (2005 β). «Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την απασχόληση: από την καταπολέμηση της ανεργίας στην αύξηση του ποσοστού απασχόλησης» σε Καραμεσίνη, Μ & Κουζής, Γ Στο ίδιο, σελ 69-120.

Καραμεσίνη, Μ (2011). «Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης», σε

Σακελλαρόπουλος, Θ, *Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης,* Διόνικος: Αθήνα, σελ 187-250.

Klammer U., (2004). «On the path towards a concept of 'flexicurity' in Europe», *ETUI research publications*, No.2.

Kok, W (2003). *Jobs, Jobs, Jobs. Creating more employment in Europe*, Brussels: European Commission.

Lazzarato, M (2014). *Η κατασκευή του χρεωμένου ανθρώπου*, Αλεξάνδρειά: Αθήνα.

Michalaki, S (2010). «The Public Discourse on Flexicurity: Reading Greek, Portuguese and English newspapers», *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη,* 5 (2), 151-171

Μουρίκη, Α. (2012). «Στο βωμό της ανταγωνιστικότητας: Η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και των εργασιακών σχέσεων την περίοδο 2010-12 και οι επιπτώσεις της στις προοπτικές ανάκαμψης», στο Μουρίκη, Α., Μπαλούρδος, Δ., Παπαλιού, Ο.,.

Σπυροπούλου, Ν., Φαγαδάκη, Ε., Φρονίμου, Ε. (επιμ.) *Το Κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2012* Αθήνα: ΕΚΚΕ, σελ 55-87.

ΟΚΕ (2010). «Ευρώπη 2020 – Η νέα Στρατηγική της Λισσαβόνας», 236 Γνώμη της ΟΚΕ.

Παλαιολόγος, Ν (2006). *Εργασία και Συνδικάτα στον 21ο αιώνα*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ: Αθήνα.

Παπαδάκης, Ν (2005). *Μεταξύ Δυνητικότητας και αναγκαιότητας,* Κοινοτική Πρωτοβουλία Equal: Αθήνα.

Παπαδόγαμβρος, Β, (2006). *Πολιτικές και προγράμματα απασχόλησης*, ΙΝΕ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Πετράκη, Γ, (2007). *Οι νέες μορφές οργάνωσης της εργασίας*, Gutenberg: Αθήνα.

Πολυξένη, Κ, (2012). *Οι πολιτικές απασχόλησης στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης. Ο ρόλος των ενεργητικών πολιτικών του ΟΑΕΔ,* διπλωματική εργασία.

Rifkin, J (1996). *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*, Νέα Σύνορα-Λιβάνης: Αθήνα.

Rosanvallon, P (2003). *Το νέο κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας*, Μεταίχμιο: Αθήνα.

Σακελλαρόπουλος, Σ,(2014). *Κρίση και κοινωνική διαστρωμάτωση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα,* Αθήνα: Τόπος.

Υπουργείο Οικονομικών, (2008). «Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων για την ανάπτυξη και την απασχόληση 2008-2010».

Υπουργείο Οικονομικών, (2011). «Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2011-2014».

Wilthagen T. and Tros F., (2004). «The Concept of Flexicurity: a new approach to regulating employment and labour markets.», *Flexicurity Papers* 2003:4, Tilburg University.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

1 Οκτωβρίου 2015

Συμμετοχή του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (*Χρ. Τριανταφύλλου*) σε συνεδρίαση της Παιδαγωγικής Συμβουλευτικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Συνδικαλιστικού Ινστιτούτου (ETUI) στο Παρίσι, με θέματα εργασίας τον απολογισμό και προγραμματισμό των δραστηριοτήτων και την παιδαγωγική εξειδίκευση του προγράμματος συνδικαλιστικής επιμόρφωσης του ETUI για την επόμενη περίοδο.

17-18 Νοεμβρίου 2015

Συμμετοχή του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (*Χρ. Τριανταφύλλου*) σε συνεδρίαση παιδαγωγικής ομάδας του Ευρωπαϊκού Συνδικαλιστικού Ινστιτούτου (ETUI) στο Βερολίνο, για τον επανασχεδιασμό του σεμιναριακού κύκλου τριών εβδομάδων ευρωπαϊκής επιμόρφωσης νέων στελεχών *"Εκπαίδευση μελλοντικών ευρωπαϊκών συνδικαλιστικών στελεχών"*. Στόχος της συνάντησης ήταν η αποτίμηση και αξιολόγηση από παιδαγωγική σκοπιά της μέχρι τώρα εμπειρίας και ο προσδιορισμός των απαιτούμενων τροποποιήσεων και αλλαγών για την νέα περίοδο.

19-20 Νοεμβρίου 2015

Συμμετοχή του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (*Χρ. Τριανταφύλλου*) στην ετήσια Ευρωπαϊκή Διάσκεψη για την συνδικαλιστική επιμόρφωση του Ευρωπαϊκού Συνδικαλιστικού Ινστιτούτου (ETUI) στο Βερολίνο, με βασικές ενότητες εργασιών τον απολογισμό και προγραμματισμό των δραστηριοτήτων συνδικαλιστικής επιμόρφωσης & την νέα τετραετή στρατηγική για την συνδικαλιστική επιμόρφωση του ETUI, τις προτεραιότητες της Συνομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Συνδικάτων (ΣΕΣ) μετά το συνέδριο και τα βασικά θέματα για την συνδικαλιστική επιμόρφωση, τις απόψεις και την στρατηγική για την Ευρώπη της γερμανικής συνομοσπονδίας (DGB), καθώς επίσης και εθνικές εμπειρίες σε θέματα συνδικαλιστικής επιμόρφωσης σε χώρες της Ευρώπης (παραδείγματα & καλές πρακτικές).

1-3 Δεκεμβρίου 2015

Συμμετοχή του ΙΝΕ–ΓΣΕΕ (*Χρ. Τριανταφύλλου*) στον σχεδιασμό & στην υλοποίηση σεμιναρίου του ευρωπαϊκού συνδικαλιστικού ινστιτούτου (ETUI), σε συνεργασία με τα ισπανικά (UGT) και Βελγικά (CSC) συνδικάτα στην Μαδρίτη, με θέμα *«Συνδικαλιστικές στρατηγικές για την αντιμετώπιση των πολιτικών λιτότητας & την ενίσχυση της απασχόλησης/ εργασίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη»*. Στο σεμινάριο συμμετείχαν συνδικαλιστικά στελέχη από 12 χώρες της Ευρώπης, εκ των οποίων 4 μέλη της διοίκησης της ΓΣΕΕ. Ο επιστημονικός σύμβουλος του ΙΝΕ Χρήστος Τριανταφύλλου έκανε εισήγηση με θέμα *«Πολιτικές λιτότητας στην Ευρώπη: αξιολόγηση από συνδικαλιστική σκοπιά»*.

10 Δεκεμβρίου 2015

Συμμετοχή ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Χρ. Τριανταφύλλου) σε ημερίδα ευρωπαϊκής επιμόρφωσης για τα μέλη και τα συνδικαλιστικά στελέχη των βελγικών συνδικάτων που διοργάνωσε στις Βρυξέλλες το τμήμα μελετών και εκπαίδευσης της συνομοσπονδίας CSC,

με θέμα «Ποιοτικές θέσεις εργασίας, για μια δίκαιη κοινωνία: συνδικαλιστικές απαντήσεις στην κοινωνική οπισθοδρόμηση στην Ευρώπη». Ο επιστημονικός σύμβουλος του ΙΝΕ Χρ.Τριανταφύλλου συμμετείχε, στην ενότητα «Επισφάλεια της εργασίας στην Ευρώπη», με εισήγηση για την ελληνική εμπειρία με τίτλο «Επισφάλεια και υποβάθμιση της εργασίας στην Ελλάδα κατά την περίοδο του προγράμματος προσαρμογής - Προκλήσεις και προοπτικές για τον κόσμο της εργασίας.

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ
Ιουλιανού 24, Τ.Κ. 104 34
Κωδ. 3385